

Sintagma va uning qo'llanishi

Abduxalimova Xursanoy

ADCHTI Roman german va slavyan tillari fakulteti nemis tili

yo'nalishi 4-kurs 401-kurs talabasi

Annotatsiya; Mazkur maqolada sintagma tushunchasi va uning tilshunoslikdagi o'rni, sintagmatik munosabatlarning turli tillarda qanday ifodalanishi, sintagmaning grammatik va semantik funksiyalari o'rganiladi. Sintagma tilda qanday qo'llanilishi, uning turli tillardagi misollari tahlil qilinadi. Ushbu maqola sintagmatik munosabatlarni chuqur tahlil qilishga bag'ishlangan.

Kalit so'zlar; sintagma, tilshunoslik, sintagmatik munosabatlar, paradigmatic munosabatlar, grammatik birliklar.

Аннотация; В данной статье рассматривается понятие синтагмы и её роль в лингвистике, обсуждается, как синтагматические отношения выражаются в разных языках, а также грамматические и семантические функции синтагмы. Статья также анализирует применение синтагмы в языке на примерах различных языков. Статья посвящена глубокому анализу синтагматических отношений.

Ключевые слова; синтагма, лингвистика, синтагматические отношения, парадигматические отношения, грамматические единицы.

Annotation; This article explores the concept of syntagma and its role in linguistics, discussing how syntagmatic relations are expressed in various languages, as well as the grammatical and semantic functions of syntagma. The article also analyzes how syntagma is applied in language, with examples from different languages. The article is dedicated to a deep analysis of syntagmatic relations.

Keywords; syntagma, linguistics, syntagmatic relations, paradigmatic relations, grammatical units.

Kirish

Tilshunoslikda soʻzlarning oʻzaro bogʻlanishi va ularning tuzilishi koʻp oʻrganilgan mavzulardan biridir. Sintagma atamasi bu borada muhim oʻrin tutadi, chunki soʻzlar va soʻz birikmalarining toʻgʻri tartiblanishi, ularning oʻzaro bogʻlanish usullari va bu bogʻlanishlarning grammatik va semantik ahamiyati aynan sintagma orqali ifodalanadi. Ferdinand de Sossyur tomonidan kiritilgan "sintagma" tushunchasi, gap tuzilishida birliklarning qanday bogʻlanishini koʻrsatadi. Har bir tilning oʻziga xos tuzilishiga qarab, sintagmaning grammatik va leksik birliklardagi roli oʻzgarib boradi. Ushbu maqolada biz sintagmaning tuzilishi va qoʻllanilishi boʻyicha tahlillarni koʻrib chiqamiz.

Sintagma va Uning Turlari

Sintagma – bu tilshunoslikda bir necha birliklarning birikib, maʼlum bir tuzilma hosil qilishidir. U til birliklari, jumlar va matnlar tuzilishini oʻrganishda muhim rol oʻynaydi. Sintagma orqali soʻzlarning qanday tartibda va qanday bogʻlanishlari tushuniladi. Bu atama avvalo 20-asr boshlarida Ferdinand de Sossyur tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan boʻlib, u til birliklarini sintagmatik va paradigmatic munosabatlar asosida oʻrganishni tavsiya qilgan. Sintagma koʻplab tillarda nutq tuzilishining asosini tashkil qiladi. Soʻzlar sintagmatik bogʻlanish orqali birikib, maʼlum bir mazmun hosil qiladi. Bu bogʻlanish talaffuz, grammatika va leksik tuzilmani anglash uchun muhimdir. Ushbu maqolada sintagmaning turlari, ularning oʻziga xos xususiyatlari va tilning turli darajalarida qanday qoʻllanilishi haqida toʻxtalib oʻtamiz.

Sintagma Turlari

Sintagma oʻzining shakli va qoʻllanilishiga koʻra bir necha turga boʻlinadi. Bu turlar nutq jarayonida turli xil funksiyalarni bajaradi.

Fonetik Sintagma

Fonetik sintagma nutqda talaffuz jarayonida alohida pauza yoki intonatsiya bilan ajratiladigan birlikdir. Bu birliklar nafaqat soʻzlarni talaffuz qilish, balki nutqning qanchalik ravon va tushunarli ekanligini ham belgilaydi. Masalan, “Men oʻqishga ketyapman” jumlasida pauza yoki intonatsiya yordamida “Men”,

“o‘qishga”, “ketyapman” kabi qismlarga ajratish mumkin. Har bir fonetik sintagma alohida ohang bilan talaffuz qilinadi.

Fonetik sintagmaning o‘rganilishi nutqning qanday ta’sir qilishi, tinglovchilar e’tiborini qanday jalb qilishi va turli urg‘ularni ta’kidlash imkonini beradi. Bu, ayniqsa, oratorlik va teatr san’atida muhim hisoblanadi, chunki intonatsiya va pauzalar nutqni yanada ta’sirli qiladi.

Morfologik Sintagma

Morfologik sintagma so‘zlarning morfemalar orqali bog‘lanishini ifodalaydi. Morfemalar – bu so‘zning ma’no yoki grammatik vazifasini belgilovchi kichik birliklar bo‘lib, so‘zlarning tuzilishini o‘rganishda muhim hisoblanadi. Masalan, “o‘quvchi” so‘zida “o‘q-” ildiz, “-uvchi” suffiksi mavjud va ular birga morfologik sintagma hosil qiladi.

Morfologik sintagma orqali so‘zlar turli grammatik shakllarga ega bo‘lishi va nutqda mos keluvchi birikmalar yaratishi mumkin. Bu, ayniqsa, turkiy tillarda va o‘zbek tilida keng qo‘llaniladi, chunki bu tillarda so‘zlar turli morfemalar qo‘shilishi orqali yangi ma’no hosil qiladi.

Leksik Sintagma

Leksik sintagma so‘zlarning leksik jihatdan birikishi natijasida hosil bo‘ladi. Bu turdagi sintagmalarda odatda turli so‘zlar bir-biri bilan ma’no jihatdan bog‘lanib, yaxlit birikma hosil qiladi. Masalan, “ko‘k osmon”, “oydin tun”, “temir iroda” kabi birikmalar leksik sintagma hisoblanadi.

Leksik sintagma ko‘pincha doimiy iboralar yoki so‘z birikmalarini ifodalashda ishlatiladi. Ular tilshunoslikda keng o‘rganiladi, chunki so‘zlarning o‘zaro ma’no jihatidan bog‘lanishi ko‘p hollarda obrazlilik va emotsional ta’sirni kuchaytiradi. Bu, ayniqsa, she’riyat va adabiyotda o‘z ifodasini topadi.

Grammatik Sintagma

Grammatik sintagma so‘zlarning grammatik jihatdan bog‘lanishini ko‘rsatadi. Bunda so‘zlar o‘zaro sintaktik munosabatlarda bo‘ladi va turli sintaktik tuzilmalar hosil qiladi. Masalan, “yangi kitob”, “o‘qishga ketyapman”, “bog‘da yurish” kabi so‘z birikmalari grammatik sintagma hisoblanadi.

Grammatik sintagma tilning sintaktik tuzilishini anglashda muhim ahamiyatga ega. Har bir til o'zining grammatik qoidalari asosida so'zlarning qanday birikishi mumkinligini belgilaydi va bu sintagma tuzilishi orqali ifodalanadi. Bu esa turli tillar o'rtasidagi farqlarni o'rganishga va tarjima jarayonini yengillashtirishga yordam beradi.

Semantik Sintagma

Semantik sintagma so'zlarning ma'no jihatidan birikishiga asoslangan. Bu turdagi sintagmalar so'zlarning lug'aviy ma'nosi va ularning umumiy g'oyani ifodalashiga qarab birlashadi. Masalan, "tabiatni sevish", "inson huquqlari", "ilmiy tadqiqot" kabi birikmalar semantik sintagma sifatida qaraladi.

Semantik sintagma matnning umumiy mazmunini yaxlit qilib, asosiy maqsadni tushunishga yordam beradi. Bu, ayniqsa, ilmiy va rasmiy matnlar, maqolalar va nutqlarni o'rganishda ahamiyatli hisoblanadi. Tilshunolar va tarjimonlar semantik sintagmalarni to'g'ri tushunish orqali matnning ma'nosini to'g'ri ifodalay olishadi.

Sintagmaning Nutqda Qo'llanilishi

Sintagma tilning barcha darajalarida ishlatiladi va uning nutqni shakllantirishdagi o'rni beqiyosdir. Quyida uning nutqda qanday qo'llanishi va qanday rol o'ynashi ko'rib chiqiladi.

Nutqni tuzishda – Sintagma orqali so'zlar va iboralar bir-biri bilan bog'lanib, tushunarli va mazmunli nutq hosil qilinadi. Har bir sintagma nutqda o'ziga xos ahamiyat kasb etadi, bu esa matnni yaxlit va ravon qiladi.

Til o'rganishda – Chet tillarini o'rganishda sintagmalarni o'zlashtirish yangi so'z birikmalarini hosil qilish va ulardan foydalanishni osonlashtiradi. Sintagma bilan ishlash orqali o'quvchilar tilning tuzilishini chuqurroq tushunishadi.

Tarjimada – Tarjimonlar sintagmalarning tuzilishini yaxshi bilsalar, matnni boshqa tilga o'tkazishda ularning to'g'ri va mazmunli qo'llanilishini ta'minlay olishadi. Bu, ayniqsa, idiomatik iboralarni va murakkab so'z birikmalarini tarjima qilishda qo'l keladi.

Adabiy tahlilda – Sintagmalarni tahlil qilish yordamida adabiy asarlarning mazmuni va obrazlarini yaxshiroq tushunish mumkin. Bu, ayniqsa, she'riyatda va badiiy matnlarda o'z ifodasini topadi, chunki ularda sintagmatik tuzilmalar keng qo'llaniladi.

Xulosa

Sintagma tilning barcha sohalarida qo'llanilib, nutq va yozma matnlarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Turli xil sintagmatik tuzilmalar matnning ma'no va mazmunini chuqurroq anglashga yordam beradi. Sintagmaning fonetik, morfologik, leksik, grammatik va semantik turlari so'zlarning nutqda qanday bog'lanishini va qanday tuzilish hosil qilishini o'rganishga imkon beradi. Shu bois, tilshunoslar, tarjimonlar va til o'rganuvchilar uchun sintagma tushunchasi juda muhim sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Saussure, F. de. (1916). Course in General Linguistics. McGraw-Hill.
2. Chomsky, N. (1957). Syntactic Structures. Mouton & Co.
3. Lyons, J. (1968). Introduction to Theoretical Linguistics. Cambridge University Press.
4. Uzbek Linguistics Society. (2020). O'zbek tilining leksik va grammatik tizimi. Tashkent University Press.
5. Radford, A. (2004). Minimalist Syntax: Exploring the Structure